

Το δώρο της εφηβείας

Αλέξης Λάππας
Ψυχίατρος παιδιών,
εφήβων & οικογενειών

ΤΟ ΔΩΡΟ
ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ

Επιμέλεια:
Βασίλης Αργυριάδης

Έν πλω

© Εκδόσεις Έν πλω
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
www.facebook.com/enploeditions.gr

Α΄ έκδοση: Ιούλιος 2019

ISBN: 978-960-619-041-4

Περιεχόμενα

Σαν εισαγωγή...	11-14
Τι είναι η εφηβεία:	15-36
Σύγκρουση και απόρριψη Ένα παιχνίδι με φράσεις-καρφιά... Τα κλειδιά της προσέγγισης	37-58
Τρεις τρόποι γονεϊκότητας • αυταρχική • οριοθετημένη • ελευθεριακή	59-84
Ξανά: σύγκρουση και απόρριψη... ... αλλά και ρομαντισμός	85-119
Η εμπλοκή του παιδιού στις σχέσεις των γονέων • «Τριγωνοποίηση» • Ειδικές μορφές οικογένειας	121-143
Το σχολικό πλαίσιο ως δυνατότητα νοηματοδότησης της εφηβείας	145-158
Αντί Επιλόγου	159-162
Επίμετρο: Εφηβεία v2.0 Συνάντηση με τους εφήβους στην εποχή της ψηφιακής πραγματικότητας	163-184

The unthinkable darkness of Trauma.
The unthinkable life explosion of Becoming.
Existence Cohesion.
Ανδρονίκη,
Δημήτρης,
Μαρία,
Σταυρούλα

Σαν εισαγωγή...

Η εφηβεία αποτελεί την τελική δοκιμασία της κοσμοαντίληψης των ίδιων των γονιών. Το παιδί τους, το ανθρωπινό πλάσμα που μεγαλώνει στους κόλπους της οικογένειάς τους και που είναι όχι μόνο ο φορέας των επιθυμιών τους, αλλά και ο πραγματικός καταγραφέας της πρακτικής τους αλήθειας (δηλαδή του πώς οι ίδιοι το μεγάλωσαν πέρα από τις ιδέες τους), για πρώτη φορά ουσιαστικά ανοίγει το στόμα του! Και το ανοίγει με έναν τρόπο πολύ διαφορετικό από την παιδική ηλικία. Δηλαδή, ενώ στην παιδική ηλικία ο γονέας έχει την ικανότητα, καλοπροαίρετα ή μη, να χειραγωγεί το μήνυμα που εκπέμπει το παιδί, με τη συμπεριφορά του, τις ιδέες που μοιράζεται, τις σχέσεις που κάνει, τα αιτήματα που έχει, τις επιθυμίες του, τα χόμπι που επιλέγει ή παύει να επιλέγει, τις σχέσεις με τις οποίες έρχεται σε ρήξη, στην εφηβική ηλικία πλέον, ο έφηβος έχει αρκετή κορμωσασιά για να μπορεί να εκπέμψει ένα σήμα, απέναντι στο οποίο είναι αδύνατο ο ενήλικας να κωφεύσει και να παραμείνει δέκτης κλειστός. Διότι ο έφηβος είναι απ' τη φύση του έτσι

φτιαγμένος, ώστε να δυναμώσει το σήμα, μέχρι να καταλάβει ότι έχει γίνει πλέον αισθητό. Και λέω ότι είναι η δοκιμασία της κοσμοαντίληψής τους, γιατί στην πραγματικότητα έρχονται αντιμέτωποι με τους χειρότερους φόβους τους. Αυτούς τους χειρότερους φόβους τους είναι που το παιδί, μελετώντας τους για μια δωδεκαετία πλέον και αλληλεπιδρώντας μαζί τους, τους έχει αποκωδικοποιήσει, όχι πάντοτε συνειδητά, ούτε πάντα με σκοπό τη ρήξη. Παρόλα αυτά, μέσα από μια χρόνια διεργασία τριβής, ακριβώς γνωρίζοντας τι πρέπει να αποφύγει ανάλογα με τη συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ή εγκλωβίζεται ο γονέας ή ο φροντιστής του, εκεί ακριβώς ο έφηβος ξέρει πλέον να μη σιωπήσει.

Ο έφηβος, αρνείται πλέον να ακολουθήσει και να υπακούσει μια αυθαίρετη άποψη ή πρόταση των γονιών του, αν ο ίδιος ο γονιός δεν θα «πέθαινε» γι' αυτή. Κι απ' τη στιγμή που μπαίνει στην κουβέντα μας η φράση «να πέθαινε γι' αυτή», μιλάμε για εκδραμάτιση, ένταση, πρόκληση, σύγκρουση, σκοτεινιά, θανατίλα. Στον βαθμό που ένας γονέας έχει αποκωδικοποιήσει τη σκοτεινιά του, έχει μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στις προκλήσεις της εφηβικής ηλικίας. Και στον βαθμό

που ένα γονεϊκό σύστημα (δηλαδή ο γονιός ή οι γονείς, αλλά και όλοι οι άλλοι ενήλικες, τους οποίους οι γονείς αξιοποιούν σαν συνεργάτες) έχει αποδώσει συνεργατικά μια σταθερότητα, μέσα στην οποία έχουν προλάβει όλοι αυτοί οι ενήλικες να αισθανθούν τη χαρά της ευθύνης που λέγεται γονεϊκότητα, μέχρι τη στιγμή που το παιδί τους θα μπει στην εφηβεία, έχουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στις προκλήσεις της εφηβικής ηλικίας. Κι αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να παραμένει αρκετό κομμάτι του εγκεφάλου «ψυχρό», να παραμένει δηλαδή γρηγορούσα η κριτική τους ικανότητα, ώστε να μπορούν να διαπραγματευτούν και λογικά κάποια πράγματα. Σε διαφορετική περίπτωση, στη χαοτική φαινομενικά αντίδραση του εφήβου (η οποία στην πραγματικότητα δεν είναι καθόλου χαοτική), αρχίζει να «συνηχεί», όπως λέμε οι ειδικοί (δηλαδή αρχίζει να συσσωρεύεται προσθετικά) και μια χαοτική αντίδραση του ενήλικα (η οποία επίσης αν την επεξεργαστούμε δεν είναι στην κατανόησή της χαοτική) και να χάνεται πλέον το σταθερό σημείο της οικογένειας, εκείνο που μπορεί να οδηγεί τα πράγματα σε συνεργασίες, λύσεις, διεξόδους και επιτυχημένες διαπραγματεύσεις των προβλημάτων που ανακύπτουν.

Κλείνοντας κάποιες εισαγωγικές σκέψεις, θα πρέπει να ειπωθεί ότι ενώ η εφηβεία είναι ένα στάδιο ανάπτυξης της ζωής, από το οποίο αναγκαστικά περνάμε όλοι, συνειδητά ή ασυνείδητα, δεν μπορεί με κανέναν τρόπο η διαχείριση αυτού του σταδίου να αποτελέσει έναν κοινό μπούσουλα για όλους. Αν συνειδητοποιήσουμε ότι οι τρεις παράγοντες που συμμετέχουν στη διαμόρφωση της εφηβείας είναι η ιδιοσυγκρασία και το βιολογικό υπόστρωμα των δυνατοτήτων του παιδιού, το γονεϊκό σύστημα και η κοινωνία-περιβάλλον, τότε καταλαβαίνουμε ότι υπάρχει ένας μοναδικός τρόπος για το κάθε παιδί να βιώσει την εφηβεία του. Αυτό που μπορεί να είναι φάρμακο για κάποιον, μπορεί να είναι δηλητήριο για κάποιον άλλο...

Τι είναι η εφηβεία;

Η ΕΦΗΒΕΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΣΤΑΔΙΑ στη ζωή του ανθρώπου. Επιστημονικά, έχει κατά κάποιον τρόπο ένα χρονικό όριο έναρξης και λήξης, που μπορεί να διαφέρει ανάλογα με ποια ψυχολογική θεωρία κατανόησης της ανθρώπινης ύπαρξης ακολουθούμε. Σε γενικές γραμμές, θα λέγαμε ότι είναι ένα στάδιο που έπεται της προεφηβείας, η οποία είναι το μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στην παιδική ηλικία και την εφηβεία. Από την ηλικία των δέκα έως και δεκατεσσάρων ετών για τα κορίτσια και αντίστοιχα δώδεκα έως δεκαέξι ετών για τα αγόρια, θεωρούμε ότι το παιδί θα έχει πλέον μπει στην εφηβεία. Και εφόσον συντελούνται λειτουργικοί παράγοντες, όπως είναι το περιβάλλον και το σύστημα των ενηλίκων που φροντίζει το παιδί, τότε εκεί γύρω στα δεκαοκτώ με δεκαεννιά χρόνια του ανθρώπου, αρχίζει γι' αυτόν η μετάβαση σε μια πρώτη ενήλικη ζωή.

Θεωρώ ωστόσο, ότι πέρα από εντοπισμούς χρονικών ορίων λήξης και έναρξης της εφηβείας,

πιο βοηθητικό για τους γονείς και τους ειδικούς που ασχολούνται με αυτό το αναπτυξιακό στάδιο, είναι το στοιχείο της ψυχοσυναισθηματικής ετοιμότητας του παιδιού να μπει σ' αυτή τη φάση. Θα λέγαμε λοιπόν, ότι ενώ βιολογικά η ζωή δίνει μια κλωτσιά στο νεαρό παιδί για να προχωρήσει στη ζωή του (και εδώ εννοούμε ασφαλώς τα δευτερογενή χαρακτηριστικά ενός βιολογικού φύλου, τη βιολογική αλλαγή που συνοδεύει νέους τρόπους ανταπόκρισής του στις σχέσεις με τους συνομηλίκους του), το τέλος αυτής της νέας περιόδου που ξεκινά με τη βιολογική ώθηση, ξεκάθαρα δεν μπορεί να οριστεί βιολογικά, διότι η ενηλικίωση αφορά στην ικανότητα ανάληψης ευθύνης και την αξιοποίηση της αλήθειας ενός ανθρώπινου προσώπου, ως του σταθερού σημείου αναφοράς για τις σχέσεις και τις πράξεις του.

Μπορούμε να πούμε λοιπόν ότι το ζητούμενο στη διάρκεια της εφηβείας είναι η διαπραγματεύση της ταυτότητας και του ρόλου ή των ρόλων που θα αναλάβει ένας άνθρωπος στην ενήλικη ζωή που έρχεται. Είναι όμως τόσο σύνθετη αυτή η διαδικασία, που θα λέγαμε ότι κατά κανόνα, ο έφηβος καταφέρνει εν μέρει μόνο να προχωρήσει προς την ενήλικη ζωή. Δεν εννοώ εδώ μόνο το

γεγονός ότι κάποια κομμάτια της ύπαρξής του – διότι η ύπαρξή του αποτελείται ήδη από κομμάτια– θα μπορέσουν να λειτουργήσουν σε σχέση με κάποιους άλλους ενήλικες, ενώ κάποια άλλα θα μείνουν ακόμα, για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, σε αναστολή. Εννοώ ότι πολλές φορές (και καλοπροαίρετα ενδεχομένως), ο έφηβος συνειδητοποιεί πως, για να αποφύγει τον κίνδυνο να απωλέσει πλήρως τη διαδικασία της ωρίμανσης μέσα από την εφηβεία, πρέπει να κάνει μια επιλογή: να επιτρέψει σε κάποια κομμάτια του να συμβιβαστούν, να περάσουν υπόγεια ή και να διαστραφούν σε σχέση με αυτό που αντέχει η κοινωνία και το οικογενειακό του περιβάλλον, ενώ κάποια άλλα, που είναι αποδεκτά και λίγο περισσότερα «εύκολα» (είναι «στον αυτόματο πιλότο», όπως λέμε) να τα αφήσει να ενηλικιωθούν. Θα έλεγα δηλαδή ότι συνήθως, ό,τι αφορά στην εκπαίδευση, το επάγγελμα και τη θετική εκπροσώπηση της κοινωνικής ταυτότητας μιας οικογένειας, οι γονείς, η εκπαίδευση και συνεργαζόμενοι ενήλικες είναι έτοιμοι να το αποδεχτούν. Ό,τι όμως έρχεται σε αντίθεση με αυτό που η οικογένεια και η κοινωνία είχε ετοιμάσει για τον έφηβο (πόσο μάλλον εάν αυτός ο έφηβος είναι ένας